

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент.
Том 16. 139-160

Mediaforum: Analytics, Forecasts,
Information Management.
Volume 16. 139-160

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.16.139-160>

УДК: 327:551.588:[070.16:316.776.23]

© Євгенія Тихомирова¹

© Альона Тихомирова²

ФЕНОМЕН МІЖНАРОДНОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті зміни клімату позиціонуються як критично важлива сфера не лише національної, але й міжнародної політики, що стає дедалі більш вразливою до зовнішнього втручання. Тут розглядається дезінформація щодо кліматичних змін, що поширюється на міжнародну взаємодію країн. Аналізуючи концептуальні рамки іноземного впливу та втручання, авторки досліджують підходи до співвідношення цих термінів, роблячи низку висновків. Зокрема, у контексті кліматичної дезінформації доречно розрізняти іноземні втручання та вплив. Втручання розглядається як спотворення реальності, розкол суспільств і послаблення демократії, вплив – як негативне чи позитивне явище. Перше вбачає в ньому інформаційну зброю проти геополітичних противників, друге – здатність трансформувати зовнішній вплив у джерело розвитку, а не загрозу. Зазначається присутність у науковому обігу двох термінів – міжнародна або іноземна (зовнішня) кліматична дезінформація, проте віддається перевага першому – міжнародна кліматична дезінформація. Характеризуючи психологічні механізми поширення кліматичної дезінформації, звертається увага, що вони діють загалом однаково, незалежно від того,

139

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Волинський національний університет імені Лесі Українки, E-mail: yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5017-5875>.

² Кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри професійної освіти в сфері технологій та дизайну, Київський національний університет технологій та дизайну, E-mail: tykhomyrova.aa@knutd.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0001-0890-1132>.

чи є дезінформатор міжнародний чи внутрішній. Акцентується увага на ролі когнітивних упереджень, емоційних маніпуляцій, риторичних стратегій та логічних помилок, прямих атак на науковців і наукові установи, що нерідко супроводжується стереотипами демонізації або дегуманізації. Протидія психологічному впливу міжнародної кліматичної дезінформації потребує особливої уваги до проблеми когнітивного (психологічного) щеплення.

Ключові слова: іноземне втручання та вплив, міжнародна кліматична дезінформація, емоційні маніпуляції, когнітивні упередження, риторичні стратегії та логічні помилки.

The Phenomenon of International Climate Disinformation: Political Science and Psychological Perspective

140 — The article positions climate change as a critically important area not only of national but also of international politics which becomes increasingly vulnerable to external interference. It examines climate change disinformation disseminated through the international interaction of countries. By analyzing the conceptual frameworks of foreign influence and interference, the authors explore approaches to the correlation of these terms, drawing a number of conclusions. In particular, in the context of climate disinformation, it is appropriate to distinguish between foreign interference and influence. Interference is viewed as a distortion of reality, the division of societies, and the weakening of democracy while influence is seen as a negative or positive phenomenon. The former perceives it as an information weapon against geopolitical adversaries while the latter sees it as the ability to transform external influence into a source of development, rather than threats. The presence of two terms in the academic discourse is claimed, i.e., international or foreign (external) climate disinformation, however, preference is given to the former – international climate disinformation. Characterizing the psychological mechanisms of the climate disinformation spread, attention is drawn to the fact that they generally operate in the same way, regardless of whether the disseminator is international or domestic. Emphasis is placed on the role of cognitive biases, emotional manipulations, rhetorical strategies and logical fallacies, direct attacks on scientists and scientific institutions, often accompanied by stereotypes of demonization or dehumanization. Counteracting the psychological impact of international climate disinformation requires special attention to the problem of cognitive (psychological) inoculation.

Keywords: *foreign interference and influence, international climate disinformation, emotional manipulations, cognitive biases, rhetorical strategies and logical fallacies.*

Постановка наукової проблеми. Небезпека дезінформації у XXI столітті стосується не лише внутрішніх проблем окремих країн, але і поширюється на їхню міжнародну взаємодію, що дедалі частіше пов'язують з проблемою іноземних інформаційних маніпуляцій та втручання (FIMI – Foreign Information Manipulation and Influence). FIMI не є новим явищем. Шведські науковці вважають, що з кінця Другої світової війни, коли тут серйозно почали працювати з психологічним захистом для реагування на різні форми гібридних загроз, це питання набуло поширення і розвитку (Pamment, Isaksson 2024).

Небезпека дезінформації поширюється й на сферу змін клімату, де дезінформація стає підсилювачем загроз у боротьбі з кліматичними змінами, набуваючи характеру «зброї іноземного втручання» (CAAD Data Monitor 2024). Кліматична дезінформація стає глобальною проблемою, що підриває дії та впливає на спільноти всього світу. Вона заперечує усталені висновки кліматичної науки, спотворює переваги відновлюваної енергії та знижує ефективність національної та міжнародної кліматичної політики. Іноземний вплив у контексті кліматичної дезінформації відбувається у різних формах і тому не може вважатися однозначно позитивним чи негативним.

Незалежно від джерел потрапляння кліматичної дезінформації до людини (внутрішніх або зовнішніх) вона послаблює підтримку кліматичної політики з боку частини населення. Її здатність швидко поширюватися та впливати на думки й поведінку людей робить надзвичайно важливим розуміння її психологічних аспектів. Саме тому, як вважають дослідники, важливо вивчати «джерело повідомлення, його зміст, одержувачів та психологічні фактори, які можуть впливати на їхню обробку. Ця теоретична основа має на меті визначити точки входу дезінформації в «психіку» людини і може бути використана для втручання і блокування або заохочення людей до сприйняття інформації (Spampatti et al. 2024). Проблема заперечення зміни клімату криється не стільки в непереконливості кліматичної науки, скільки у механізмах роботи людського розуму, потребуючи глибокого занурення у нашу власну психологію. Як зазначають дослідники, «віра в неправдиву або оманливу інформацію більше обу-

мовлена індивідуальними емоційними та когнітивними реакціями, посиленими макросоціальними, політичними та культурними тенденціями, ніж конкретними інформаційними технологіями» (Nisbet, Kamenchuk 2019).

Зі зростанням впливу FIMI поставлене питання набуває особливої актуальності в міждисциплінарних дослідженнях, які б поєднували політологію, психологію та кліматичні науки в комплексному аналізі впливу кліматичної дезінформації на психологічну адаптацію населення. Це і обумовило наше дослідження в контексті, зокрема, політичної та психологічної науки.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичне осмислення проблеми неправдивої інформації давно відбувається в науці, проте в українському науковому просторі дослідження кліматичної дезінформації в контексті іноземного впливу лише починає розглядатися. Саме тому в основу нашого дослідження покладені переважно зарубіжні публікації щодо, релевантні темі.

142

Мета дослідження. Оскільки пошук не виявив прямих досліджень і публікацій, які б системно досліджували, як саме FIMI впливає на кліматичну дезінформацію, це свідчить, що тема є відкритою для досліджень цієї проблематики. Саме тому метою запропонованого міждисциплінарного дослідження стало вивчення дезінформації щодо кліматичних змін, яка поширюється через міжнародні кордони на взаємодію країн; аналіз концептуальних рамок іноземного впливу та втручання, співвідношення цих термінів; визначення МКД; дослідження політологічних та психологічних аспектів поширення міжнародної кліматичної дезінформації.

Методологічні основи дослідження. Реалізація мети статті спирається на методологію якісного аналізу та синтезу вторинної інформації з переважно зарубіжних інформаційних джерел, доведених даних з опублікованих наукових праць, проаналізованих та відфільтрованих як найбільш релевантних для нашого дослідження. Термін «дезінформація» вживається як широке («парасолькове» тобто об'єднувальне) поняття, що охоплює як хибний, так й оманливий і маніпулятивний вміст (міз/дез/малінформацію), що мають різне психологічне підґрунтя.

Виклад основного матеріалу. Попри численні дослідження дезінформаційних процесів в сучасній науці поки не сформувалося однозначного розуміння цього явища у контексті іноземного впливу. Ще

більшою мірою це стосується кліматичної дезінформації, яка дедалі більше стає засобом іноземних інформаційних маніпуляцій. Аналізуючи це питання, зосередимо увагу на трьох основних проблемах: концептуальних рамках іноземного впливу та втручання; політологічних аспектах МКД; психології кліматичної дезінформації в контексті іноземного впливу;

На думку дослідника Королівського коледжу Лондона О.Фридман в останні десятиліття «західний академічний, професійний і політичний дискурс сформувався трьома новими концептуальними рамками, призначеними для опису іноземного впливу та втручання нижче порогу відкритого військового протистояння: «гібридна війна/загрози», «сіра зона» та «маніпулювання іноземною інформацією та втручання». Він стверджує, що після анексії Криму та суперечок навколо президентських виборів у США у 2016 р. центральне місце в дискусіях посіли терміни «іноземний вплив» та «іноземне втручання», що різняться між собою. Одне, на його думку, прийняте австралійським урядом, на його погляд, «чітко розрізняє вплив і втручання». Друге – позиція ЄС – протилежне: «не визнає різниці між іноземним впливом та іноземним втручанням, використовуючи їх як взаємозамінні» (Fridman 2024).

143

Наш аналіз підтверджує перше, проте спростовує друге. Австралійське джерело справді вказує на таке розрізнення іноземного втручання та іноземного впливу. Перше визначається як діяльність, що здійснюється іноземною державою, спрямовується чи субсидується нею або здійснюється в активній співпраці з національними суб'єктами, є «таємною або оманливою та завдає шкоди інтересам Австралії». Друге трактується як «діяльність, яка є відкритою, прозорою та поважною до нашого народу, суспільства та демократичної системи». Але тут фактично підкреслюється: якщо така діяльність не здійснюється відкрито і прозоро, вона є іноземним втручанням (Countering Foreign Interference in Australia 2024).

Що стосується позиції ЄС, то в одному з останніх документів, йдеться про те, що «боротьба з іноземним втручанням вимагає делікатного балансу», потребуючи «підвищення прозорості та доброчесності законної діяльності з іноземного впливу». Підкреслюється, що терміни «іноземне втручання» та «іноземний вплив» слід відрізняти, оскільки вони, «хоча і пов'язані між собою, передбачають різні рівні залучення та намірів». Перше трактується як «навмисне,

приховане та маніпулятивне втручання іноземних держав, їхніх довірених осіб або приватних осіб», «стратегічний інструмент іноземного втручання для спотворення реальності, розколу суспільств і послаблення демократії». А друге розглядається як зазвичай «відкриті і часто законні зусилля іноземного уряду або організації, спрямовані на те, щоб вплинути на думки, політику або дії іншої країни» (Foreign interference 2025). Підкреслені нами слова «зазвичай» і «часто», акцентують увагу на не беззаперечності позитивного трактування іноземного впливу. У зазначеному документі і прямо підкреслюються той факт, що «розмиті межі між легітимним впливом і прихованим втручанням додають складності цій проблеми» (Foreign interference 2025).

144 — Порівнюючи ці терміни, O.Fridman бере до уваги такі критерії: сфера впливу та втручання, намір, прозорість, легітимність. Іноземний вплив та втручання він асоціює або виключно з інформаційною сферою, або додатково враховують дії, спрямовані на втручання у політичні процеси, торгівлю та інвестиції, корупцію, експлуатація міграції та маніпулювання міжнародними організаціями (Fridman 2024). У нашому дослідженні будемо розглядати інформаційну сферу впливу, оскільки інформаційні маніпуляції є суттю FIMI.

Критерій наміру дослідник інтерпретує «як визначальний елемент іноземного втручання», характеризуючи його як дії, покликані «сіяти розбрат, маніпулювати суспільним дискурсом», «ворожі», «зловмисні», «шкідливі» або «маніпулятивні» іноземні вплив і втручання. Прозорість і легітимність він трактує по-різному. Прозорість як головну відмінність між іноземним впливом і втручанням («іноземний вплив є відкритим і чесним, тоді як іноземне втручання є таємним і оманливим»), легітимність, як щось «нелегітимне/неприйнятне/незаконне» (Fridman 2024).

Політологиня Університету Торонто D.Fu вважає, що вживання термінів «іноземний вплив» та «іноземне втручання» як синонімів «збиває з пантелику і є небезпечним». Її стаття так і називається: «Відрізняйте іноземний вплив від іноземного втручання». Іноземне втручання вона пов'язує із застосуванням так званої «жорсткої сили» (sharp power), що «пронизує, проникає або перфорує політичне та інформаційне середовище в країнах-мішенях». Іноземне втручання, з її погляду, характеризується чотирма «с» – covert (приховані), corrosive (агресивні), criminal (злочинні) або coercive (примусові). Дослідни-

ця вважає, що найбільш типовим прикладом є втручання у вибори, оскільки воно «безпосередньо підриває найбільш фундаментальні інститути демократії». Проте, як нам здається, втручання у кліматичну політику за допомогою зовнішньої дезінформації фактично підриває її ефективність і може також трактуватися у контексті чотирьох «с» (точно також як і негативний іноземний вплив) (Fu 2025).

Зовнішній вплив, навпаки, досягається, на погляд D.Fu, за допомогою «м'якої сили» («soft power»), яка здійснюється через переконання та привабливість, а не примус, а тому є «прозорою і законною, відповідає національному законодавству і не суперечить міжнародним документам з прав людини», «не завдає принципової шкоди інтересам приймаючої країни або її громадянам» (Fu 2025).

На наш погляд, у контексті кліматичної дезінформації варто, поперше, розрізняти іноземні втручання та вплив. При цьому, втручання трактуватиме однозначно як негативне явище – спотворення кліматичної реальності, розкол суспільств і послаблення демократії. По-друге, іноземний інформаційний вплив щодо зміни клімату трактуватиме як амбівалентний процес: співіснування протилежного ставлення до об'єкта чи ідеї. Негативний аспект пов'язуватиме з поширенням іноземної кліматичної дезінформації, що може зашкодити боротьбі зі зміною клімату. Позитивний вбачатиме у міжнародній співпраці та обміні знаннями, що матимуть позитивний вплив, сприяючи поширенню точної інформації та ефективних рішень.

У контексті іноземного впливу щодо кліматичної дезінформації, на наш погляд, переважають дослідження саме негативного аспекту. Серед останніх звертаємо увагу на працю американського автора D.Vuman, який посилається на визначення, як він пише «іноземного зловмисного впливу», і трактує його як «підригну, неоголошену, примусову або злочинну діяльність іноземних урядів, недержавних суб'єктів або їхніх довірених осіб, спрямованих на вплив на популярне в країні чи політичне ставлення, уявлення чи поведінку іншої країни з метою просування своїх інтересів». Таку діяльність він пов'язує з навмисним поширенням мізінформації (помилкової інформації) або дезінформації – неправдивої інформації, яка поширюється з наміром завдати шкоди, ввести в оману або маніпулювати (Vuman 2025).

Наведемо приклади такого впливу. В дослідженні міжнародної організації Action Against Disinformation (CAAD) та її партнерів була виявлена роль Tenet Media та творців контенту, які фінансуються рф

(а отже, є операцією російського впливу). Тут зазначається їхня досить велика активність у кліматичній дискусії, а також той факт, що кліматичний контент від фінансованої росією операції не можна відрізнити від ультраправої дезінформації та дезінформації, що підтримується викопним паливом. Було виявлено 183 дописи пов'язаних з Tenet Media авторів контенту, які мають понад 16 млн. підписників, за період з 1 вересня 2013 р. по 23 вересня 2024 р., що містять недоброчесну поведінку або дезінформацію про зміну клімату. Ці дописи отримали загалом 23 555 000+ переглядів і 1 048 902 соціальні активності (пости, вподобання тощо) (CAAD Briefing Note 2024).

У вересні 2024 р. у рамках обвинувального акту, висунутого Міністерством юстиції США, зазначалося, що компанія Tenet Media (штат Теннессі), частково фінансується російською агентурою впливу. Йдеться про «Russia Today» (RT), яка у відповідь на введені щодо неї санкції, створила «цілу імперію таємних проєктів», покликаних формувати громадську думку «західної аудиторії». Одним із її «таємних проєктів» і стало фінансування та керівництво створенням онлайн-контенту в штаті Теннессі (Sealed indictment 2024).

Приклад негативного іноземного впливу, пов'язаного з Китаєм, досліджують дослідники з Тайваню, що вивчали дезінформаційні повідомлення, поширювані через соціальний додаток «Line». Значна частина цієї дезінформації, на погляд авторів, «походить з китайськомовного кіберпростору, з деякими доказами операцій, спонсорованих державою». Вона часто продукуються та посилюються через мережу, що складається «з пропагандистської машини Китаю, державних ЗМІ, тайванських ЗМІ та впливових осіб, що підтримують КПК. Окрім традиційних ЗМІ, ці новини були помітні в соціальних мережах – Facebook і додатку для миттєвого спілкування «LINE», а також на відеоплатформах, таких як YouTube і TikTok (Liu, Lee 2025).

Висвітлюючи, як «дезінформація може перешкоджати зусиллям Тайваню щодо боротьби зі зміною клімату, підриваючи довіру громадськості та сприяючи скептицизму», аналітики виявили чотири основні теми дезінформації: затримка з відновлювальними джерелами, недовіра до енергетичної інфраструктури, питання ядерної енергетики як відволікаючий фактор, та оманливі дії щодо клімату. Дослідники довели, що «дезінформація підриває довіру громадськості та перешкоджає ефективній кліматичній політиці», її дослідження сприятиме «поширенню ширшої літератури щодо дезінформацію

про клімат, надаючи цінну інформацію з Тайваню, наголошуючи на необхідності локалізованих підходів для ефективної протидії дезінформації (Liu, Lee 2025).

Отже, варто чітко визначати негативний іноземний вплив у контексті дезінформації про зміну клімату як дії державних і недержавних суб'єктів, що здійснюються через міжнародні кордони з метою формування громадської думки, політичних рішень або дій, пов'язаних зі зміною клімату. Він поширює сумніви, поляризує суспільство та ускладнює впровадження ефективних кліматичних заходів. Такий вплив може здійснюватися через поширення неправдивої інформації за фінансової підтримки ЗМІ, досліджень або інші форми залучення.

Прикладами позитивного іноземного впливу є міжнародна співпраця та ініціативи, що сприяють боротьбі зі зміною клімату та поширенню достовірної інформації. Йдеться, передусім, про те, що багато країн активно співпрацюють у боротьбі зі зміною клімату на основі численних міжнародних угод та ініціатив, спрямованих на спільне вирішення цієї глобальної проблеми. Зокрема, йдеться про міждержавні угоди – Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (UNFCCC), Кіотський протокол (Kyoto Protocol), Паризька кліматична угода (Paris Agreement). Їхня легітимність як іноземного впливу пов'язана або з процедурою ратифікації цих угод країнами-учасниками (наприклад, вище перелічені документи були ратифіковані відповідно або з діями на основі відповідних договорів взаємоузгодження чи приєднання між суб'єктами та об'єктами позитивного іноземного впливу.

У рамках певних угод також діють організації, які поширюють наукову інформацію, що допомагає у боротьбі з кліматичною дезінформацією різного походження, зокрема, іноземного (наприклад, Міжурядова група експертів зі зміни клімату (IPCC), яка зараз охоплює майже 200 країн-членів). Важливу роль грають також міжнародні неурядові організації, що не лише поширюють об'єктивну інформацію про зміну клімату та підтримку дій, спрямованих на подолання кліматичної дезінформації, але і спеціалізуються на критичному аналізі кліматичної дезінформації, що сприятиме розвінчанню та спростованню кліматичної дезінформації, що поширюється як національними, так й іноземними суб'єктами: міжнародні та регіональні організації: Climate action against disinformation (<https://caad.info/>); EU DisinfoLab (<https://www.disinfo.eu/>) тощо. Вони дають можливість

отримувати знання про кліматичну дезінформацію і відповідно реагувати на появу хибної інформації щодо змін клімату та світової і національної кліматичної політики.

Прикладом позитивного іноземного впливу також є міжнародна співпраця та ініціативи з питань іноземного інформаційного впливу, подібні до Шведського агентства психологічного захисту, важливою складовою роботи якого є поширення результатів досліджень та інших знань з питань психологічного захисту. Агентство бере участь у низці двосторонніх спільних ініціатив на різних рівнях, у тому числі з експертами та аналітиками. Тісна співпраця відбувається, наприклад, з Фінляндією, країнами Балтії, Канадою, США та Великою Британією (The Swedish Psychological Defence Agency 2024).

Завершуючи концептуальний аналіз проблеми іноземного впливу, варто зазначити, що політичні зміни, що відбулися в США, призвели до посилення тенденцій негативного прояву іноземного інформаційного впливу, яких не було раніше. Протягом перших 100 днів перебування на посаді президента Д.Трампа було скорочено фінансування та закрити не лише програми і установи що стосуються кліматичних змін, але й агентства, що спеціалізуються на дослідженнях дезінформації та операцій з іноземного впливу. Зокрема, закрито Центр боротьби з маніпулюванням іноземною інформацією та втручанням (R/FIMI), структурний підрозділ у Держдепі США, що був відповідальним за моніторинг і протидію дезінформаційним кампаніям іноземних держав (до речі, незважаючи на те, що розглядав лише дезінформаційні атаки іноземних держав на інші країни).

EU DisinfoLab, що збирає знання та досвід щодо дезінформації в Європі, ставить питання про перезавантаження дезінформації про клімат, яке пов'язано з ситуацією у США, де «Платформи соціальних мереж скоротили модерацію контенту, а Національний науковий фонд скасував сотні дослідницьких грантів, пов'язаних з медіа грамотністю, боротьбою з дезінформацією, різноманітністю, рівністю та інклюзивністю». Зазначається, що це «може створити ризики для національної безпеки, оскільки Росія та Китай матимуть більше свободи поширювати дезінформацію та посилювати іноземний вплив і втручання. Щодо кліматичної дезінформації даються такі оцінки: «Трамп називає глобальне потепління «корисним для нас». «Маск перетворюється з героя електромобілів на противника кліматичних змін». Вони підживлюють «трансатлантичну хвилю кліматичної дез-

інформації, послаблюючи дії щодо клімату від Вашингтона до Бразилії, від Брюсселя до Берліна» (Disinfo Update 2025).

У цьому контексті можна прогнозувати, що негативний іноземний вплив щодо кліматичної дезінформації стане здійснюватися не лише традиційними акторами як РФ, Китай тощо. Фактично до нього приєднується так звана державно організована дезінформація одної з провідних країн – США, яка перешкоджатиме зусиллям щодо донесення до людей точної інформації про зміни клімату. І, хоча дехто вважає, що це поки не супроводжується створенням державної пропагандистської машини як це має місце в авторитарних країнах. Проте дії нової адміністрації збільшують ризики як для міжнародної безпеки, обмежуючи ресурсні можливості США протидіяти зовнішнім загрозам, але і для внутрішньої кліматичної безпеки, як справедливо зауважує журналіст «Guardian»: «ліквідація R/FIMI залишає Державний департамент без будь-яких виділених ресурсів для протидії дедалі витонченішим урядовим кампаніям з дезінформації» (Gedeon 2025).

149

Говорячи про дезінформацію щодо кліматичних змін в контексті іноземного втручання та впливу, варто зазначити, що вона стає особливоагресивною, коли використовується як інформаційна зброя проти геополітичних противників. Сьогодні вживаються два терміни – або міжнародна, або іноземна (зовнішня) кліматична дезінформація. На наш погляд, точність вживання того чи іншого терміну залежить від контексту, в якому вони застосовуються. Вживаючи термін «іноземна (зовнішня) кліматична дезінформація» (іноземне втручання або іноземний вплив), ведуть мову про дезінформацію, що має походження з конкретної країни. Тут робиться акцент на зовнішнє походження дезінформації, якщо певна держава розповсюджує неправдиву інформацію про клімат для впливу на інші країни (наприклад, РФ поширює неправдиві дані про зміну клімату в Польщі).

Коли ведеться мова про МКД, маємо на увазі скоординовані тою чи іншою мірою дії кількох країн або транснаціональних структур, спільно використання дезінформації для підриву кліматичних угод. Наприклад, скоординовані дії кліматичних дезінформаторів РФ та РБ у міжнародному інформаційному просторі, а також діяльність міжнародних організацій, подібних до Неурядової міжнародної група експертів зі зміни клімату (NIPCC), члени якої не схильні вважати, що зміна клімату має антропогенний характер, і пропагують альтер-

нативну думку. І нарешті третій варіант: дослідниця EU DisinfoLab A.Romero-Vicente зазначає, що існує «разюча всюдисущість кліматичних дезінформативних веб-сайтів», яких у 2023 р. нараховували 29, які дезінформують про кліматичну кризу» (Romero-Vicente 2023), які також працюють у міжнародному інформаційному просторі. У всіх зазначених випадках доречно вживати термін «міжнародна дезінформація».

До того ж, на наш погляд, більш точно відповідає сутності феномену МКД той факт, що іноземні держави, будь то РФ, РБ, КНР або інші, практично завжди знаходять підтримку або створюють «дочірні» структури для трансляції своїх наративів в інших країнах, на які вони прагнуть поширити свій вплив.

150 — У праці польських вчених поняття міжнародної дезінформації визначається як «цілеспрямоване використання дезінформаційних технологій та інструментів державами або іншими учасниками міжнародних відносин як засобу впливу на зовнішню політику або іншу міжнародну діяльність під час війни та миру». Її мету вони характеризують як маніпуляцію одержувачем інформації та покращення становища відправника. Дезінформаційна діяльність зазвичай спрямована на іноземні суспільства або великі групи всередині них (Kupiecki, Bryjka, Chłóń 2025:87). Таке інструментальне визначення міжнародної дезінформації потребує, на наш погляд, її змістовних характеристик у контексті кліматичної дезінформації.

Саме тому ми визначаємо міжнародну кліматичну дезінформацію як неправдиву або маніпулятивну інформацію щодо кліматичних змін, яка навмисно створюється та поширюється за допомогою іноземного впливу: іноземними суб'єктами або/та транслюється їхніми прихильниками всередині поширюваної країни з метою введення в оману людей, організацій та країн. Вона нерідко є частиною більш широких інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на маніпулювання аудиторією.

Варто погодитися з думкою нідерландського професора A.Gerrits, який зазначав: «щоб ефективно протидіяти міжнародній дезінформації, потрібно спочатку її визнати, потім виявити її походження та довести наміри, і, нарешті, ефективно нейтралізувати її. Кожен етап процесу є проблематичним». Про це, очевидно, слід говорити і в контексті МКД, яка також сприяє виникненню напруги в суспільстві, оскільки «не існує «срібної кулі» для протидії міжнародній дезінфор-

мації. Зрештою, нам потрібно буде навчитися з цим жити», враховуючи, що вона є «дестабілізуючим аспектом відносин між державами», а не лише маніпуляцією інформацією як «викликом свободі інформації» (Gerrits 2018).

Важливу роль у кращому розумінні і розробці ефективних методів протидії кліматичній дезінформації відіграють дослідження психологічних механізмів неправдивої інформації про зміни клімату. Це пов'язано, на погляд науковців, з тим, що «як люди, ми сприймаємо наукові повідомлення не як нейтральні приймачі інформації, а зважаючи їх з нашими попередніми переконаннями, бажаними результатами, емоційними зв'язками, соціокультурним та ідеологічним фоном. Залежно від конфігурації цих психологічних факторів, антинаукові переконання можуть посилюватися і ставати стійкими до корекції» (Spampatti et al. 2024).

Психологія міжнародних відносин (іноді називається глобальною або крос-культурною), на погляд американських психологів, визнається як «контекстуалізована, глобально релевантна та соціально відповідальна дисципліна, яка відповідає на сучасні глобальні виклики». Вона включає «розуміння складних сучасних тем, які не мають географічної прив'язки і мають психологічний вимір (причина, наслідок, посередництво, поміркованість), а також розробку контекстуалізованих, етичних та соціально відповідальних дій, спрямованих на вирішення цих проблем і підтримку індивідуального та суспільного благополуччя» (Bullock et al. 2024:24).

Звертаємо увагу, що, на погляд дослідників, саме поведінкові та когнітивні дослідження довели, що мета Паризької угоди, про яку ми згадували в контексті позитивного іноземного впливу, встановлює «психологічно потужну базову лінію» (своєрідний статус-кво), за якою можна оцінювати майбутні невдачі в політиці. Це може призвести до того, що особи, які приймають рішення, сприйматимуть відхилення від неї як «втрати». А неприйняття втрат, на думку аналітиків, створює додаткову мотивацію для досягнення міжнародних норм. «Психологічний вплив цього нового статус-кво може виявитися потужнішим і тривалішим, ніж незвична структура документа або питання внутрішньої імплементації, які вже викликали стільки наукових дискусій» (Rowell, van Zeben 2016).

До «складних сучасних тем, які не мають географічної прив'язки» сьогодні, зокрема, можна віднести фактично всі проблеми, сформу-

льовані нами в контексті МКД: зміни клімату та дезінформація щодо них, а також конфлікти між країнами, спричинені іноземним впливом та втручанням. Цікаво, що «важлива частина сучасних досліджень у галузі міжнародних відносин почала використовувати психологію, не кажучи, що вони її застосовують.» (Kertzer, Tingley 2018: 4).

Психологія дезінформації фактично трактується як міждисциплінарна психологічна галузь, що досліджує когнітивні здібності, емоції, особистісні риси, життєвий досвід та соціальні фактори, що впливають на сприйнятливість до неправдивої інформації, її поширення та ефективність спростувань. Дехто називає її психологією мізінформації (Edelson et al. 2024), (Roizenbeek, Van der Linden 2024), інші віддають перевагу терміну фейки (Pennycook, Rand 2021), (Munusamy et al. 2024). Іноді всі перелічені терміни порівнюються між собою (Broda, Strömbäck 2024).

152

Кліматична психологія – це підгалузь, яка вивчає емоцій, що виникають у зв'язку з екологічною та кліматичною кризою, та фокусує увагу на індивідуальних та групових реакціях на кліматичні зміни. Негативний вплив зміни клімату на психічне здоров'я є дослідницькою сферою, що швидко розвивається. Вона спрямована на глибше розумінні того, як люди реагують на зміни клімату, їхні наслідки та адаптацію до цих змін, забезпечує підвищення психологічної обізнаності щодо кліматичних проблем, популяризацію цієї тематики, сприяє активістам, науковцям і політикам у впровадженні ефективних рішень, формуванні психологічної стійкості до впливу кліматичних змін на психічне здоров'я (Steg 2023), (EFPA Expert Reference Group 2024).

На наш погляд, включення психологічної науки у дослідження інформаційних маніпуляцій FIMI, на жаль, поки що не було достатньо повним, проте погоджуємося, що «психологічні механізми, що дозволяють дезінформації поширюватися, однакові, незалежно від того, чи є актор міжнародний чи внутрішній, доброзичливий чи зловмисний» (McBride, et al. 2021).

Сучасні шведські психологи, до прикладу, іноземний інформаційний вплив трактують як «форму когнітивного впливу, що здійснюється іноземними державами або їхніми агентами з метою впливу на сприйняття, поведінку та рішення цільових груп на користь цих іноземних держав». Вони підкреслюють, що такий вплив може здійсню-

ватися як окрема діяльність або як частина більш масштабної операції, що поєднує кілька видів діяльності, «спрямованих на здійснення незаконного впливу, де кожна діяльність (або операція) має одну або кілька власних цілей, покликаних допомогти досягти більш значущої мети» (Pamment, Falkheimer, Isaksson 2023).

Хоча кліматична дезінформація може з'являтися через непорозуміння або ненавмисне поширення неточних даних, іноземні суб'єкти здатні використовувати її для ослаблення суспільної підтримки заходів у сфері клімату, затримки реалізації політики та погіршення міжнародної кооперації. Такий вплив становить дедалі більш серйозну загрозу світовим зусиллям у протистоянні змінам клімату, оскільки він може експлуатувати психологічно слабкі місця для маніпуляцій громадською думкою та уповільнення прогресу.

Психологія дезінформації, як зазначалося раніше, вживає досить різні терміни, що описують неправдиву інформацію. Мізінформація стосується розповсюдження неточних даних без «злого» наміру, часто через помилки або непорозуміння.

Як зазначається у новітній праці британських вчених J.Roozenbeek і S.Van der Linden, глибоке занурення в когнітивні та мотиваційні фактори переважають здатність людей до критичної оцінки. Дослідники розглядають різні когнітивні упередження, зокрема, упередження підтвердження (прагнення до інформації, що узгоджується з існуючими переконаннями), мотивоване міркування (обробка інформації для підтвердження бажаних висновків) та ефект ілюзорної правди (віра в правдивість часто повторюваної інформації) (Roozenbeek, Van der Linden 2024).

Експлуатування когнітивних упереджень в контексті зміни клімату вважається, на наш погляд, суттєвим інтелектуальним випробуванням через складність сприйняття довгострокових і накопичувальних наслідків антропогенних викидів. Іноземні дезінформаційні впливи можуть маніпулювати цим, запроваджуючи спрощені або емоційно заряджені наративи, які обходять складні наукові аргументи. Вони здатні використовувати «евристику доступності», акцентуючи увагу на короткострокових погодних аномаліях або ізольованих явищах, щоб заперечити усталені кліматичні тенденції.

«Упередження підтвердження», зокрема, активно застосовується для поширення інформації, що відповідає попереднім політичним чи ідеологічним переконанням аудиторії, роблячи її несприйнятливою

вою до наукових даних. Люди мають схильність довіряти легкодоступній інформації та шукати підтвердження вже існуючих поглядів, що відкриває можливості для дезінформаційних кампаній. Останні можуть вибірково висвітлювати дані або адаптувати повідомлення так, щоб вони підтримували існуючі упередження та зменшували ймовірність прийняття альтернативних доказів. Дезінформація стає особливо впливовою, коли вона частково відповідає вже існуючим політичним, релігійним чи соціальним переконанням. Це явище пояснюється так званою «упередженістю підтвердження», яка полягає в тому, що людина схильна сприймати і використовувати лише ту інформацію, яка узгоджується з її переконаннями, і відкидати те, що суперечить.

154 — Британські дослідники окрему увагу приділяють ролі емоційних факторів, таких як страх, гнів та тривога, у сприйнятті та поширенні дезінформації. Емоційні звернення можуть обходити раціональну обробку інформації, впливаючи на переконання та поведінку людей. Враховуючи поширеність емоційно зарядженого контенту в дезінформації, дослідники підкреслюють, що емоційні звернення можуть маніпулювати переконаннями та поведінкою людей. Це є критично важливим аспектом психології переконання та впливу (Roozenbeek, Van der Linden 2024).

Особливо відзначимо, що маніпулятивні повідомлення формуються таким чином, щоб просунути певні інтереси, спотворити дані через вибіркове представлення досліджень та дискредитувати авторитетних науковців чи установи, зміцнюючи сумніви. «Технокогнітивний» підхід звертає увагу на недоліки в кліматичній дезінформації, такі як використання недостовірних експертів та анекдотичних аргументів. Опоненти боротьби зі зміною клімату спрямовують свою увагу на політичну протидію заходам щодо пом'якшення наслідків зміни клімату замість обґрунтованих заперечень. Застосування цих стратегій дозволяє іноземним суб'єктам сіяти сумніви щодо терміновості та серйозності проблеми зміни клімату, створювати плутанину навколо рішень і зрештою відстрочити або перешкодити ефективним кліматичним діям. Ці методи спричиняють шум і невизначеність навколо науки про клімат і політики, що ускладнює здатність громадськості розрізнити правдиву інформацію від хибної, підриваючи тим самим підтримку заходів, які ґрунтуються на доказах.

Отже, протидія впливу міжнародної кліматичної дезінформації потребує особливої уваги до проблеми когнітивного (психологічного) щеплення (пробункінгу), що передбачає проактивне інформування громадськості про пом'якшені варіанти мізінформації або про ключові тактики дезінформації. Це дозволяє сформуванню своєрідні «психологічні антитіла», сприяючи стійкості до шкідливого контенту. Важливою складовою такого підходу є застосування стратегій психологічного щеплення, спрямованих на ключові чинники впливу на вірування, зокрема на науковий консенсус і довіру до науковців.

Зазвичай попередження про фейкові новини не завжди є достатньо ефективними. Натомість найбільш успішні методики «пробункінгу» включають подання достовірної інформації, коротке згадування міфу або прийому маніпуляції, роз'яснення їхньої неправдивості чи маніпулятивності, а також подальше підтвердження достовірної інформації. Такі проактивні стратегії забезпечують індивідів когнітивними інструментами та підвищують їх обізнаність для виявлення й подолання дезінформації ще на ранніх етапах контакту з нею. Це може бути більш стійким та ефективним підходом у протидії зовнішньому впливу порівняно з виключно реактивними заходами щодо викриття фейків.

Стратегії протидії міжнародній кліматичній дезінформації варіюються від когнітивного щеплення до впровадження інструментів перевірки фактів. Ці методи спрямовані на те, щоб надати людям навички, які допоможуть відрізнити достовірну інформацію від обману, та заохочувати здоровий скептицизм щодо неперевіраних джерел. Однак це непросте боротьба, адже для реалізації цих зусиль потрібна координація та ресурси, які часто перебувають поза межами можливостей окремих академічних установ. Перспективним може бути навчання громадськості протидії поширеним прийомам і наративам, що використовуються в кампаніях кліматичної дезінформації. Такий підхід сприяє розвитку «когнітивного захисту», що дозволяє більш критично оцінювати інформацію, послаблюючи вплив недостовірних тверджень. У підсумку це суттєво знижує ефективність зовнішніх маніпулятивних стратегій.

Дезінформація може продовжувати впливати на мислення ще довго після того, як людина вперше з нею стикається, і навіть після того, як вона була розвінчана, вважають S.Lewandowsky і E.Gilles. Вона така «липка» насамперед тому, що критичний підхід до її оцін-

ки вимагає від людини більше пізнавальних зусиль, ніж просте визнання того, що недостовірна інформація є правдою (Lewandowsky, Gilles 2012).

Висновки. Здійснене дослідження довело, що дезінформація стала проблемою міжнародної взаємодії значною мірою завдяки FIMI. Вона поширюється й на сферу зміни клімату, яка стає все більш вразливою до зовнішнього втручання. У контексті кліматичної дезінформації розрізняємо іноземне втручання та вплив. Перше трактуємо як негативне, друге – як амбівалентне явище. Негативний іноземний вплив на зміни клімату пов'язуємо з поширенням неправдивої інформації, що перешкоджає кліматичним діям. Позитивний – трактуємо як міжнародну співпрацю та ініціативи, що сприяють боротьбі зі зміною клімату та поширенню достовірної інформації. Вважаємо, що феномен міжнародної кліматичної дезінформації варто описувати відповідним терміном, оскільки і в негативному, і в позитивному контексті йдеться про спільні дії різних суб'єктів міжнародних відносин або як дезінформаторів, або як поширювачів об'єктивної інформації щодо кліматичних змін і відповідної політики.

Розуміння психологічних механізмів, які роблять індивідів і суспільства вразливими до маніпуляцій, обумовило звернення до таких підгалузей психології як психологія міжнародних відносин і дезінформації та кліматична психологія. Вони дають можливість розуміння людських реакцій на кліматичну кризу, розглядають когнітивні, мотиваційні, соціальні та емоційні фактори, що сприяють вірі та поширенню неправдивої інформації у контексті впливу зовнішніх акторів, що можуть експлуатувати психологічно слабкі місця для маніпуляцій громадською думкою та уповільнення прогресу. Протидія психологічному впливу міжнародної кліматичної дезінформації потребує особливої уваги до проблеми когнітивного (психологічного) щеплення.

Міжнародна кліматична дезінформація як продукт інформаційних маніпуляцій FIMI у подальшому може плідно вивчатися в рамках окремих досліджень на перетині наукових пошуків політології, психології та кліматичних наук як бази для розробки засобів протидії впливу інформаційним маніпуляціям, які сприятиме національній та міжнародній безпеці. Ці пошуки створюють певний простір для розвитку нових дослідницьких проєктів.

References:

1. Broda, E., & Strömbäck, J. (2024). Misinformation, Disinformation, and Fake News: Lessons from an Interdisciplinary, Systematic Literature Review. *Annals of the International Communication Association*, 48(2), 139-166. URL: <https://www.tandonline.com/doi/full/10.1080/23808985.2024.2323736?scroll=top&needAccess=true#d1e126>
2. Bullock, M., Stevens, M. J., Wedding, D., & Clinton, A. (Eds.). (2024). *The Handbook of International Psychology*. Taylor & Francis. URL: https://www.researchgate.net/profile/Fernando-Reyes-2/publication/390947451_The_Handbook_of_International_Psychology/links/68044665df0e3f544f42dd76/The-Handbook-of-International-Psychology.pdf#page=42.23.
3. Byman Daniel. (2025). Foreign Malign Influence Targeting US and Allied Corporations. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2025-03/250320_Byman_Foreign_Influence.pdf?VersionId=RRrbau8bPrR6dv7tHPjAMpFwaPY3d7Y3.
4. CAADBriefingNote.(2024):TenetMedia&ClimateDisinformation. (2024). URL: https://caad.info/wp-content/uploads/2024/09/CAAD-Briefing-Note_-Tenet-Media-Climate-Disinformation.pdf.
5. CAAD Data Monitor (2024): Alleged Russian Disinformation on US Soil Includes Divisive Climate Content. URL: <https://caad.info/analysis/newsletters/caad-data-monitor-alleged-russian-disinformation-on-us-soil-includes-divisive-climate-content/>
6. Countering Foreign Interference in Australia. (2024). URL: <https://www.homeaffairs.gov.au/nat-security/files/cfi-australia.pdf>.
7. Disinfo Update (2025). URL: <https://www.disinfo.eu/disinfo-update-30-04-2025-2/>
8. Edelson, S. M., Reyna, V. F., Singh, A., & Roue, J. E. (2024). The Psychology of Misinformation across the Lifespan. *Annual Review of Developmental Psychology*, 6. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-devpsych-010923-093547>.
9. EFPA Expert Reference Group (2024). Climate Change and Psychology. Glossary. URL: <https://www.efpa.eu/efpa-expert-reference-group-climate-change-and-psychology-glossary>
10. Foreign Interference a Threat to Democratic Security in Europe. (2025). URL: <https://pace.coe.int/en/files/34253/html>.

11. Fridman Ofer. (2024). Defining Foreign Influence and Interference. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2024/01/special-publication-040124.pdf>

12. Fu Diana. (2025). Distinguish Foreign from Foreign Interference. Getting China Right at Home. URL: <https://acf.sais.jhu.edu/distinguish-foreign-influence-foreign-interference.html>.

13. Gedeon Joseph. (2025). Trump Administration Shuttters US Office Countering Foreign Disinformation. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/apr/16/trump-state-department-foreign-disinformation>.

14. Gerrits, A. W. (2018). Disinformation in International Relations: How Important is it? Security and Human Rights, 29 (1-4), 3-23. URL: https://brill.com/view/journals/shrs/29/1-4/article-p3_3.xml.

15. Kertzer, J. D., & Tingley, D. (2018). Political Psychology in International Relations: beyond the Paradigms. Annual Review of Political Science, 21(1), 319-339. URL: <https://scholar.harvard.edu/files/dtingley/files/psyir.pdf>

158

— 16. Kupiecki, R., Bryjka, F., Chłoń, T. (2025). International Disinformation. A Handbook for Analysis and Response. URL: https://www.researchgate.net/profile/Robert-Kupiecki/publication/388224411_International_Disinformation/links/6790035f82501639f5010116/International-Disinformation.pdf.

17. Lewandowsky S., Gilles E. (2012). The Pivotal Role of Perceived Scientific Consensus in Acceptance of Science Gignac and Samuel Vaughan. Climate Change, 3, 399-404. URL: https://skepticalscience.com/docs/Lewandowsky_2012_Consensus.pdf

18. Liu, J. C. E., & Lee, C. F. (2025). Climate and Energy Misinformation in Taiwan. Frontiers in Communication, 9, 1531126. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/communication/articles/10.3389/fcomm.2024.1531126/full>

19. McBride Megan et al. (2021). The Psychology of (Dis)information: Case Studies and Implications. URL: <https://www.vaemergency.gov/aem/blue-book/reading-corner/the-psychology-of-dis-information-case-studies-and-implications.pdf>.

20. McGuire, W.J. (1961). Resistance to Persuasion Conferred by Active and Passive Prior Refutation of Same and Alternative Counterarguments. Journal of Abnormal Psychology, 63, 326–332. URL: <https://www.proquest.com/docview/614255786?pq-origsite=primo&sourcetype=Scholarly%20Journals>

21. Munusamy S. et al. (2024). Psychological Factors Contributing to the Creation and Dissemination of Fake News among Social Media Users: a Systematic Review. *BMC Psychology*, 12(1), 673. URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s40359-024-02129-2#Sec6>.

22. Nisbet, E. C., & Kamenchuk, O. (2019). The Psychology of State-sponsored Disinformation Campaigns and Implications for Public Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, 14(1-2), 65-82. URL: https://brill.com/view/journals/hjd/14/1-2/article-p65_6.pdf.

23. Pamment, J., & Isaksson, E. (2024). Psychological Defence: Concepts and Principles for the 2020s. (No. 6). Myndigheten för psykologiskt försvar. URL: https://mpf.se/download/18.34845f44192b793f4ee27d9/1730120674895/241017_Psychological-Defence-Concepts-and-principles-for-the-2020s_rapport.pdf.

24. Pamment, J., Falkheimer, J., & Isaksson, E. (2023). Malign Foreign Interference and Information Influence on Video Game Platforms: Understanding the Adversarial Playbook. Myndigheten för psykologiskt försvar. URL: <https://mpf.se/download/18.34f4c6361939015813e2ef/1733303782826/mpf-skriftserie-23-03-malign-foreign-interference-and-information-influence-on-video-game-platforms.pdf>. 159 —

25. Psychological Defence Agency. (2024). URL: <https://mpf.se/psychological-defence-agency/about-us/our-mission>

26. Romero-Vicente Ana. (2023). Don't Stop Me Now: the Growing Disinformation Threat against Climate Change. URL: https://www.disinfo.eu/publications/dont-stop-me-now-the-growing-disinformation-threat-against-climate-change/#_ftn2

27. Roozenbeek, J., & Van der Linden, S. (2024). The Psychology of Misinformation. Cambridge University Press. URL: <https://books.google.com/books?hl=uk&lr=&id=dkj8EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=zp1wshLi7b&sig=jQ2-6lx3I5ewNWioK5TLptR4cBc>.

28. Rowell, A., & van Zeven, J. (2016). A New Status Quo? The Psychological Impact of the Paris Agreement on Climate Change. *European Journal of Risk Regulation*, 7(1), 49–53. URL: <https://doi.org/10.1017/S1867299X00005377>

29. Sealed indictment. (2024). URL: <https://www.justice.gov/archives/opa/media/1366266/dl>.

30. Sörensen, S., & Pamment, J. (2024). Operationalising the Framework for Evaluating Capability against Information Influence Operations: Case Study of the Psychological Defence Agency's Courses.

NATO Strategic Communication Centre of Excellence. URL: <https://lup.lub.lu.se/record/962df74f-f79e-4f95-ba63-432258be71b6>.

31. Spampatti, T. et al. (2024). Psychological Inoculation Strategies to Fight Climate Disinformation across 12 Countries. *Nature Human Behaviour*, 8(2), 380-398. URL: <https://www.nature.com/articles/s41562-023-01736-0#Sec>.

32. Steg, L. (2023). Psychology of Climate Change. *Annual Review of Psychology*, 74(1), 391-421. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-032720-042905>

Надійшла до редакції / Received: 25.03.2025

Схвалено до друку / Accepted: 09.06.2025